

بررسی عوامل استرس زا در بین مدیران دوره های تحصیلی مدارس آموزش و پرورش استان ایلام ۱۳۸۱

مرضیه علایی

چکیده

این مهم برای متولیان تعلیم و تربیت و سیاستگذاران سلامت و بهزیستی محرز است که استرس تأثیر نامطلوبی بر فرد ، خانواده ، عملکرد حرفه ای و مخاطبین فرد دارد . این پژوهش یک مطالعه توصیفی است که به منظور بررسی عوامل استرس زا در بین مدیران مدارس دوره های مختلف تحصیلی استان ایلام در سال ۱۳۸۱ انجام گرفته است . جامعه آماری شامل کلیه مدیران مدارس مستقل شهری ، روستایی ، دولتی و غیر انتفاعی در سه دوره تحصیلی در استان ایلام به تعداد ۸۸۶ نفر بود که به روش نمونه گیری خوشه ای ، ابتدا از بین ۱۴ منطقه استان ۷ منطقه انتخاب و سپس به روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای ۲۶۹ نفر از مدیران انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه شیوه نظارت بر عملکرد مدیران ، سنجش میزان فشار روانی ، منابع استرس زا لوتانز (۱۹۸۲) و پرسشنامه جو سازمانی ساسمن و سام دیپ (۱۹۸۲) بود . که در این تحقیق نیز مجدداً پایایی ابزار از طریق آلفای کرونباخ ، تنصیف اسپیرمن و گاتمن در حد مطلوب بدست آمد . به منظور تحلیل یافته ها از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن ، پیرسون ، من ویتنی ، کروسکال والیس و تحلیل واریانس استفاده شد . نتایج نشان داد ۷۵ درصد از آزمودنیها تا حد زیاد و خیلی زیاد علل فشارهای عصبی را حساسیت بیش از اندازه در محیط کار و انتظارات مسئولین آموزش و پرورش بیان نمودند . همچنین بین میزان استرس و متغیرهای عوامل شغلی ، خانوادگی ، فرهنگی اجتماعی ، جو سازمانی و سن ارتباط معنی دار وجود داشت ($p < 0/05$) . در حالیکه بین متغیر جنسیت ، سابقه کار ، تحصیلات ، ساعات کار ، دوره تحصیلی ، محل اشتغال و میزان استرس ارتباط معنی دار وجود نداشت ، در نهایت اینکه میزان تنیدگی مدیران ۲/۴ نزدیک به حد متوسط مشاهده گردید و میانگین کل عوامل استرس زا در آزمودنیها به ترتیب عوامل شغلی بیشترین و عوامل فرهنگی اجتماعی کمترین درصد را به خود اختصاص دادند . با توجه به نتایج تحقیق باید خاطر نشان کرد که استرس فقط معلول یک عامل نمی باشد بلکه کلیه عوامل خانوادگی ، شغلی ، فرهنگی ، اجتماعی نیز در تکوین استرس سهم می باشند .

واژه های کلیدی : استرس ، مدیران ، مدارس

مقدمه :

افراد جامعه کنونی بیش از پیش نسبت به تنیدگی و پیامدهای آن آگاه شده اند ، بسیاری از ناکامیها و فشارهایی که در زندگی حرفه ای ، شخصی و اجتماعی تجربه می کنیم باعث تنیدگی در ما می شود [۱].

این مهم برای متولیان تعلیم و تربیت و سیاستگذاران سلامت و بهزیستی محرز است که استرس تأثیر نامطلوبی بر شخص ، خانواده و عملکرد حرفه ای فرد دارد ، آمارها حاکی از آن است که افرادی که در معرض مستمر تنیدگی قرار دارند آسیب پذیری بالایی در برابر بیماریهای جسمی و روانی دارند [۲].

توجه به جنبه اجتماعی و حرفه ای هویت انسان ، ما را به اهمیت و نقش ویژه شغل در سازگاری آن با خود ، دیگران و اجتماع واقف می سازد و از این نظر عوامل فشارزا و رضایت زای ناشی از شغل می تواند راهگشای ما در کشف و تعیین زمینه هایی گردد که باعث افزایش بهداشت روانی فرد به عنوان موجودی سازگار با خود باشد ، موضوع فشار روانی ناشی از کار و زندگی در میان متخصصان آموزشی ، بهداشت و سایر کسانی که مسئولیت اجتماعی مردم را به عهده دارند بسیار رایج بوده و در راس امور قرار دارد [۳].

مطالعات بسیاری نشان داده اند که تقریباً در تمام مشاغل استرس وجود دارد لیکن میزان و اثر گذاری آن به لحاظ تفاوت در نقش استرس و خصوصیات شخصی افراد در مشاغل مختلف متفاوت است. استرس در شغل مدیریت آموزش مدارس، کارایی حرفه ای مدیران را در برابر مخاطبین خود ، یعنی دانش آموزان که بخش

عظیمی از جمعیت را تشکیل می دهند پایین می آورد . فشار عصبی ضمن کاهش بازدهی کار مدیران لذت زندگی را از آنان سلب کرده و علاوه بر آن بر بازده کل نظام آموزش اثر منفی می گذارد .

محقق درصدد است عوامل استرس زا را بررسی نموده تا با شناسایی عوامل اصلی فشارزا پیشنهادات مناسب را به مسئولین ارائه نمایند .

مواد و روشها

این مطالعه به صورت توصیفی مقطعی انجام گرفت . جمعیت مورد مطالعه در این بررسی مدیران مدارس مستقل شهری ، روستایی ، دولتی ، غیر انتفاعی در سه دوره تحصیلی ابتدایی ، راهنمایی و دبیرستان در استان ایلام در سال ۸۲-۸۱ به تعداد ۸۸۶ نفر بودند که به روش نمونه گیری خوشه ای ابتدا از بین ۱۴ منطقه آموزش و پرورش استان ۷ منطقه انتخاب و سپس به روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای ۲۶۹ نفر از مدیران انتخاب شدند ، مدارس غیر مستقل که معلمین عهده دار وظایف مدیریت بودند به عنوان نمونه پژوهش مورد مطالعه قرار نگرفتند . ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه عوامل فشارزا لواتاز مشتمل بر ۲۸ سؤال که ۱۹ سؤال در خصوص عوامل فشارزای شغلی ، ۵ سؤال عوامل فشارزای فرهنگی اجتماعی و ۴ سؤال عوامل فشارزای خانوادگی و آزمون سنجش میزان استرس مشتمل بر ۳۰ سؤال و پرسشنامه نحوه نظارت بر عملکرد مدیران مشتمل بر ۲۲

استرس زای خانوادگی مشکلات مربوط به گرانی ، تورم و هزینه زندگی و مسکن مهمترین عامل ذکر شد . در مقیاس « نظارت بر عملکرد مدیران » بیش از ۵۰ درصد از مدیران نظارت را به منظور آگاهی ، اصلاح و بهبود بخشیدن به نحوه کار مدیران می دانند و در گزینه دیگر بیش از ۴۰ درصد از نمونه پژوهش نظارت را به منظور تسهیل در امر تصمیم گیری مدیران تشخیص دادند . در مقیاس جوسازمانی بیش از ۶۳ درصد گروه نمونه اظهار نمودند اهداف کار روشن و واضح می باشد و در گزینه دیگر بیش از ۳۳ درصد بیان نمودند همه کارکنان در جهت اهداف مشابه کار نمی کنند . همچنین بین میزان استرس و متغیرهای عوامل شغلی ، خانوادگی ، فرهنگی اجتماعی ، جو سازمانی و سن ارتباط معنی داری وجود داشت ($P < 0/05$) . در حالیکه بین متغیر جنسیت ، سابقه کار ، تحصیلات ، ساعات کار ، دوره تحصیلی ، محل اشتغال و میزان استرس ارتباط معنی دار مشاهده نشد .

میانگین کل عوامل استرس زا در آزمودنیها به ترتیب ؛ عوامل شغلی بیشترین و عوامل فرهنگی اجتماعی کمترین درصد به خود اختصاص داده بودند . مدیران مرد بعد از عوامل خانوادگی ، عوامل شغلی و فرهنگی اجتماعی را در افزایش میزان استرس خود بیان نمودند در حالیکه زنان ، عوامل شغلی را در اولویت قرار دادند . میانگین کل عوامل استرس زا خانوادگی در مردان ۳/۴۵ و در زنان ۳/۰۲ و انحراف معیار دو گروه به ترتیب ۰/۸۷ و ۰/۹ بود که بیانگر تفاوت بین عوامل استرس زای خانوادگی در دو جنس می باشد .

سئوال و پرسشنامه جو سازمانی لیل ساسمن و سام دیپ^۱ (۱۹۸۲) مشتمل بر ۱۸ سئوال بر اساس طیف لیکرت (کاملاً موافقم ، موافقم ، تا حدودی ، مخالفم و کاملاً مخالفم) بود . روایی ابزار محقق ساخته از طریق روایی محتوا و پایایی از طریق آلفای کرونباخ ، اسپیرمن و گاتمن در حد مطلوب بدست آمد و از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن ، پرسون ، من ویتنی ، کروسکال والیس و تحلیل واریانس جهت تحلیل داده ها استفاده شد .

یافته های پژوهش

بررسی توصیفی واحدهای مورد مطالعه نشان داد (۵۹/۳ درصد) نمونه در دامنه سن ۲۵-۳۹ سال و کمترین درصد در دامنه سنی بالاتر از ۵۰ قرار دارد . اکثریت واحدهای مورد مطالعه (۵۸/۳ درصد) را مدیران مرد تشکیل دادند . ۴۳٪ افراد مورد مطالعه دارای سطح تحصیلات لیسانس و تنها ۴٪ آنان دارای مدرک تحصیلی دکترای بودند نتایج نشان داد مدیران مقطع ابتدایی اکثریت (۴۲/۳ درصد) و مدیران مقطع دبیرستان اقلیت (۲۶/۳ درصد) واحدهای پژوهش را به خود اختصاص دادند . بیشترین درصد واحدهای پژوهش (۴۵/۳ درصد) در شهر ایلام و کمترین (۶/۸ درصد) در منطقه شیروان مورد مطالعه قرار گرفت .

در بررسی توصیفی پاسخهای گروه پژوهش ، نزدیک به ۷۰٪ مسئولیت های زیاد و بیش از اندازه ، بوروکراسی دست و پاگیر اداری و کمبود بودجه و مشکلات مالی را به عنوان علل فشار عصبی عنوان نمودند ، در بخش عوامل

فشارزا(شغلی ، خانوادگی ، فرهنگی واجتماعی) همبستگی مثبت و معنی دار وجود دارد .
در نهایت میانگین کلی استرس در نمونه مورد مطالعه ۲/۴ و انحراف معیار ۰/۳۹ بود که نتیجه می گیریم شاخص کلی تنیدگی نزدیک به متوسط است .

همچنین بین عوامل استرس زای فرهنگی اجتماعی و جنیست تفاوت معنی دار بود ($P < 0/05$) .
میانگین عوامل استرس زای شغلی در دو گروه تقریباً نزدیک به هم و بین عوامل استرس زای شغل در دو جنس ارتباط معنی داری مشاهده نگردید . نتایج نشان داد که بین هریک از عوامل

جدول ۱ . توزیع فراوانی و درصد پاسخ افراد نمونه به مقیاس عوامل فشارزای فرهنگی اجتماعی

جمع		خیلی کم		کم		تا حدی		زیاد		خیلی زیاد		پاسخ
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۰۰	۲۶۳	۵/۳	۱۴	۹/۱	۲۴	۱۹/۴	۵۱	۳۲/۲	۸۵	۳۳/۸	۸۹	عوامل فشارزای فرهنگی اجتماعی
۱۰۰	۲۶۳	۵/۷	۱۵	۱۱/۸	۳۱	۲۵/۱	۶۶	۳۳/۱	۸۷	۲۴/۳	۶۴	ضعف فرهنگ حاکم بر منطقه آموزشی
۱۰۰	۲۶۳	۸/۴	۲۲	۱۲/۹	۳۴	۲۷/۸	۷۳	۳۲/۷	۸۶	۱۸/۳	۴۸	تغییرات سریع در قوانین و مقررات نظام جدید
۱۰۰	۲۶۳	۲۶/۶	۷۰	۱۵/۶	۴۱	۱۸/۳	۴۸	۱۷/۱	۴۵	۲۲/۴	۵۹	عدم رعایت قوانین و مقررات در نظام جدید
۱۰۰	۲۶۳	۴۱/۴	۱۰۹	۲۲/۸	۶۰	۱۷/۱	۴۵	۱۰/۶	۲۸	۸	۲۱	احساس تبعیض در محیط کار و ارزشیابی ناعادلانه
۱۰۰	۲۶۳	۴۱/۴	۱۰۹	۲۲/۸	۶۰	۱۷/۱	۴۵	۱۰/۶	۲۸	۸	۲۱	فقدان جو محبت و دوستی

جدول ۲ . میانگین کل عوامل استرس زا در آزمودنیها

متغیر	میانگین	انحراف معیار	مینیم	ماکزیمم
شاخص آماری				
عوامل شغلی	۳/۳۳	۰/۵۹	۱/۳۲	۴/۹۵
عوامل خانوادگی	۳/۲۸	۰/۹۲	۱	۵
عوامل فرهنگی و اجتماعی	۳/۱۸	۰/۸۴	۱	۵

جدول ۳ . توزیع فراوانی و درصد پاسخ افراد نمونه به « مقیاس عوامل فشارزای شغلی »

جمع		خیلی کم		کم		تا حدی		زیاد		خیلی زیاد		عوامل فشارزای شغلی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۰۰	۲۶۲	۴/۶	۱۲	۴/۲	۱۱	۱۶	۴۲	۴۰/۳	۱۰۶	۳۵	۹۹	پاسخ
۱۰۰	۲۶۳	۱/۹	۵	۶/۱	۱۶	۲۳/۶	۶۲	۳۹/۹	۱۰۵	۲۸/۵	۷۵	حساسیت بیش از اندازه در محیط کار
۱۰۰	۲۶۳	۱/۹	۵	۵/۷	۱۵	۲۱/۷	۵۷	۴۶/۴	۱۲۲	۲۴/۳	۶۴	مسئولیت های زیاد و بیش از اندازه
۱۰۰	۲۶۳	۷/۲	۱۹	۱۰/۶	۲۸	۲۸/۹	۷۶	۲۵/۹	۶۸	۲۷/۴	۷۲	اهمیت و تعدد موارد تصمیم گیری
۱۰۰	۲۶۳	۳/۸	۱۰	۶/۱	۱۶	۲۲/۴	۵۹	۳۳/۸	۸۹	۳۳/۸	۸۹	نگرانی از عدم موفقیت در کار
۱۰۰	۲۶۳	۱۵/۲	۴۰	۱۴/۱	۳۷	۲۷/۸	۷۳	۲۳/۶	۶۲	۱۹/۴	۵۱	انتظارات مسئولین و روسای آموزش و پرورش
۱۰۰	۲۶۳	۳۱/۹	۸۴	۱۷/۵	۴۶	۱۸/۶	۴۹	۱۶/۷	۴۴	۱۵/۲	۴۰	انتظارات و توقعات زیاد معلمان
۱۰۰	۲۶۳	۳۱/۹	۸۴	۱۷/۵	۴۶	۱۸/۶	۴۹	۱۶/۷	۴۴	۱۵/۲	۴۰	درصد ترک خدمات از پست مدیریت

بحث و نتیجه گیری

نتایج یافته ها ارتباط معنی داری را بین سابقه کار، تحصیلات و میزان استرس را نشان ندارد یافته حاضر با نتایج تحقیق سلمان نژاد همسو می باشد. با توجه به یافته های تحقیق مردان عوامل استرس زا را به ترتیب عوامل خانوادگی، شغلی و فرهنگی اجتماعی و زنان ابتداء عوامل شغلی، خانوادگی و فرهنگی اجتماعی بیان نمودند. میانگین کل استرس در نمونه مورد مطالعه ۲/۴ مشاهده گردید میانگین تنیدگی معلمان ایرانی در تحقیق رضایی ۱۳۶۸ نیز ۲/۳۶ بدست آمد و در تحقیق حاجی بابایی در بین مدیران مقطع متوسطه در شهر قم در حد متوسط مشاهده گردید. در پایان نتایج تحقیق تدوین برنامه های پیشگیری از استرس و مهارتهای مقابله با استرس را می طلبد.

سپاسگزاری

از راهنمائیهای مداوم جناب آقایان رمضان پیری و امید علی باپیری و رهنمودهای ارزشمند جناب آقای رجبی، و مشاور آمار جناب آقای سایه میری و همکاری جناب آقای جاسم علاایی شکر و قدردانی بعمل می آید.

منابع

۱. ابطحی، سید حسین؛ الوانی، مهدی. پژوهش پیرامون فشار عصبی مدیران بخش صنعت کشور. فصلنامه مدیریت، ۱۳۷۱.
۲. استوراجان، بنجامین. تندگی یا استرس بیماری جدید تمدن. ۱۹۹۱. ترجمه: پریسرخ دادستان، انتشارات جیحون، ۱۳۷۷.
۳. رفیعی، مجتبی. بررسی عوامل موجد فشارهای عصبی و نقش فشارهای عصبی در کارایی مدیران.

پژوهش در زمینه شناخت عوامل فشارزا، که بر بهداشت روانی و جسمی مدیر تأثیر می گذارد از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است حرفه مدیریت شاید بیش از مشاغل دیگر نیازمند مسئولیت و پذیرفتن تعهد باشد و پذیرفتن مسئولیت در این حرفه بویژه زمانی که شرایط و امکانات محیطی مناسب فراهم نباشد ممکن است بهداشت روانی فرد را تهدید کند. نتایج پژوهش نشان داد که بین میزان اثری و عوامل فشارزای شغلی، خانوادگی و فرهنگی اجتماعی، جو سازمانی و سن ارتباط معنی دار وجود دارد، یافته های حاضر با نتایج تحقیق الوانی و ابطحی ۱۳۷۱، رفیعی ۱۳۷۳، کیانی ۱۳۷۴، وکلانی و همکاران ۱۳۷۸، یار احمدی ۱۳۷۸، رجیب پور ۱۳۷۷، فرنج و کاپلان ۱۹۷۳، کان و کویس ۱۹۷۰ همسو می باشد [۷ و ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۳]. نتایج تحقیقات فوق بیانگر آنست که عوامل فشارزای شغلی در میزان بروز استرس موثر می باشد و مشکلات اقتصادی را به عنوان مهمترین منابع استرس زا خانواده ها بیان نمودند. نتایج تحقیق رابطه معنی داری را بین دو عامل جنسیت و میزان استرس نشان نداد یافته فوق با نتایج تحقیق مشتاقی فر همسو ولی با نتایج تحقیق رضایی همسو نبوده است. برخلاف نتایج تحقیق رضایی در این تحقیق هر دو جنس در شرایط مستعد به یک اندازه دچار فشار روانی می شوند و می توانیم بگویم آمادگی مدیران برای تحمل فشار روانی بواسطه خصائص ژنتیکی و محرکهای محیطی تعیین می شود نه جنسیت آنها همچنین

۹. مشتاقی فر ، نورعلی . بررسی علل استرس شغلی و راههای کاهش آن از دیدگاه مدیران آموزش متوسطه استان کهگیلویه و بویر احمد . اداره کل آموزش و پرورش ، ۱۳۷۷.
۱۰. نصری ، صادق؛ دهقانی آرانی ، منصور . بررسی رویدادهای زندگی ، شیوه مقابله ، حمایت اجتماعی و سلامت روانی در گروههای مختلف جمعیت تهران ، ۱۳۷۷.
۱۱. یاراحمدی ، اردشیر . بررسی رابطه فشار روانی با بیماریهای جسمی ، روانی و سلامت عمومی معلمان مرد شهرستان اهواز با توجه به اثر متغیر تعدیل کننده حمایت اجتماعی ، ۱۳۷۸
12. French J.R. D & caplan R.D. ,organizational stress & individual strain in A.t.m.marow theful ure of succes;Newyork Ama com .pp:30, 1973.
13. Khn R.I.& Quinn R.P. ; Role stress In mel aned mental health ,and work organization chicago Rank Mchally pp 50,1970.
- پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس تهران، ۱۳۷۳.
۴. رجب پور ، محمدرضا . بررسی رابطه جو سازمانی مدارس با میزان استرس شغلی دبیران دبیرستانهای دولتی . پایان نامه کارشناسی ارشد ، مدیریت آموزش دانشگاه شیراز ، ۱۳۷۷.
۵. رضایی ، علیرضا . بررسی میزان شیوع و علائم استرس در میان معلمان دانشگاه شهید چمران اهواز ، ۱۳۷۲.
۶. سلیمان نژاد ، حمیرا . بررسی تأثیر استرس ناشی از کار بر رضایت شغلی کارکنان مؤسسات دولتی شهر ایلام . دانشگاه علوم پزشکی ایلام ، ۱۳۸۰.
۷. کیانی ، کاووس . بررسی عواملی که منجر به فشارهای عصبی بین مدیران شده و تأثیر آن بر بهره برداری فردی ، ۱۳۷۴.
۸. کلانی ، یونس ؛ صالحی ، محمد ؛ احمدنژاد ، امیررضا و دیگران . مطالعه راهنمای رویدادهای استرس زا در شهر شیراز طی سال گذشته . چهارمین کنگره سراسری استرس دانشگاه علوم پزشکی ایران ، ۱۳۷۸.

Stress – causing factors among the schools principals in ilam in 2002 .

Alaei M. (MSc.)

Abstract : undoubtedly , those in charge of education and health as well as life – improvement one , for sure , aware of the terrible effect stresses may have on individuals , families , professional practices and second people . Thus , this descriptive study was performed to consider the factors causing stresses among the school principals of different educational grades of Ilam in 2002 . The statistical population covered all the independent urban , rural , governmental and non – governmental 886 principals of 3 educational levels , first , 7 areas were picked up , in a cluster sampling approach , out of all the 14 ones of the province . Then 269 principals were selected using a randomized classic method . supervision policy questionnaires on the managers performances , assessing psychological pressure , Lotanz 1982 S.C. factors and “ sas man , sam Deep” organizational data .

The finds indicated that 75% of the researched thought of the stress causes to a great and much great event as factors such as excessive precision at workplace as well as the precise expectations of the related authorities . A significant relation was noticed between the stress degrees and variables such as Job , familial , socio – cultural , organisational and age factors ($P < 0/05$) . There was no significant inter- effect between the stress degree and variables such as sex , employment precedence , educations , work – time , educational course and the employees workplace .

As a conclusion , the researcher has to mention that stresses among the researcher can not be due to one single factor , but to all the familial , professional , social and cultural factors .

Keywords : Stress , principals , profession , educations .